

dr hab. Mariusz Koper

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: mkoper@kul.lublin.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9878-0820>

Wołoskie dziedzictwo językowe w pejzażu onomastycznym powiatu tomaszowskiego

THE VLACH LINGUISTIC HERITAGE IN THE ONOMASTIC LANDSCAPE OF THE TOMASZÓW
COUNTY

Summary

This article presents the characteristics of the linguistic heritage of the Vlach community in several geographical and proper names in Tomaszów County. The geographical names *Kniazie*, *Ruda Wołoska*, *Koszary*, and *Grunie*, as well as the proper names *Wołoszyn* and *Własinowicz* (<*Właszynowicz*) were analyzed. All these proper names are related to colonization under Vlach law, which reached the northern parts of the county. The Vlach linguistic superstratum is sparsely represented in the naming material, indicating both the low percentage of Vlach settlers in the colonization of this region and their rapid assimilation with the indigenous Polish and Ruthenian populations.

Keywords: settlement under Wallachian law; place name; personal name; Tomaszów County; Wallachian heritage

Streszczenie

W niniejszym artykule przedstawiono charakterystykę pozostałości językowego dziedzictwa społeczności wołoskiej w kilku nazwach geograficznych i osobowych powiatu tomaszowskiego. Analizie poddane zostały nazwy geograficzne *Kniazie*, *Ruda Wołoska*, *Koszary* i *Grunie* oraz nazwy osobowe *Wołoszyn* i *Własinowicz* (<*Właszynowicz*). Wszystkie z nominów propriów mają związek z kolonizacją na prawie wołoskim, która sięgała północnych części powiatu. Nielicznie reprezentowany w materiale nazewniczym wołoski superstrat językowy wskazuje zarówno na niski procentowo udział osadników wołoskich w kolonizacji tego regionu, jak też na ich szybką asymilację z rdzenną ludnością polską i ruską.

Słowa kluczowe: osadnictwo na prawie wołoskim; nazwa miejscowa; nazwa osobowa; powiat tomaszowski; wołoskie dziedzictwo

Wstęp

Kolonizacja wołoska jako fala migracji i osadnictwa na obszarze Karpat trwała na terenie Polski od XIII do XVI wieku. Na ziemiach dawnej Rusi Czerwonej migrujący Wołosi bardzo szybko łączyli się z miejscową ludnością autochtoniczną, wsiąkając w „starą tkankę” osadnictwa polskiego i ruskiego¹. Poza złożem apelatywnym odnoszącym się do gospodarki pasterskiej śladem po dawnych osadach prawa wołoskiego i ich mieszkańcach na terytorium Polski są nazwy geograficzne stosunkowo nielicznie występujące na terenie południowo-wschodniej Lubelszczyzny, a nieco liczniej reprezentowane w Małopolsce i na Podkarpaciu². Kolonizacja wołoska miała charakter typowo pasterski. Nowi osadnicy zagospodarowywali mniej ludne tereny górskie i podgórskie, asymilując się z ludnością lokalną. Z czasem gospodarka pasterska ewoluowała w stronę produkcji rolnej. Na obszarze współczesnego powiatu tomaszowskiego Wołosi dotarli m.in. do miejscowości Lubicz, która obecnie nosi nazwę *Lubycza Królewska*. Swoją ślad kulturowy i językowo-etniczny na mapie onomastycznej powiatu pozostawili również we wsiach: Łosiniec, Ruda Wołoska i Tarnawatka³.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza wołoskiego dziedzictwa językowego we współczesnym krajobrazie nazewniczym powiatu tomaszowskiego. Obecnie jego powierzchnia wynosi 1487 km² i zamieszkiwana jest przez około 75 tysięcy mieszkańców. Pod względem administracyjnym składa się z gminy miejskiej Tomaszów Lubelski

- 1 G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, wyd. 2, Lublin 2004, s. 37.
- 2 Nazwy geograficzne rumuńskiego pochodzenia na obszarze Polski doczekały się obszernej literatury. W niniejszym opracowaniu przedstawiam ją skrótowo. Zob.: J. Rozwadowski, *O nazwach geograficznych Podhala*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”, 34 (1914), s. 1–7; K. Nitsch, *Spisz i Magura*, „Język Polski”, 5 (1920), z. 4, s. 117–118; S. Łukasik, *Obustronne stosunki językowe rumuńsko-polskie w słownictwie, toponomastyce i onomastyce*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności”, 40 (1935), nr 9, s. 264–272; K. Dobrowolski, *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, w: *Pamiętnik V powszechnego zjazdu historyków polskich w Warszawie*, t. 1, Lwów 1930, s. 135–152; S. Hrabec, *Karpacie nazwy geograficzne*, w: *I Międzynarodowa Slawistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga referatów*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961, s. 87–98; J. Reychman, *Z badań nad nazwami pochodzenia wołoskiego na terenie Karpat*, „Wierchy”, 33 (1964), s. 204–205; B. Walczak, *Nazwy geograficzne pochodzenia łacińskiego i romańskiego na obszarze Polski*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica”, 27 (1993), s. 325–333, <https://doi.org/10.18778/0208-6077.27.41>. Ważne w charakterystyce tego nazewnictwa są również monografie poświęcone konkretnym regionom. Zob.: Z. Stieber, *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, cz. 1–2, Łódź 1948; E. Pawłowski, *Nazwy miejscowości Sądeckiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971; W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin 1986; W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999.
- 3 M. Koper, *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym pogranicza polsko-ukraińskiego*, Lublin 2021, s. 341.

(siedziba powiatu), gmin miejsko-wiejskich: Lubycza Królewska, Łaszczów i Tyszowce, oraz gmin wiejskich: Bełżec, Jarczów, Krynice, Rachanie, Susiec, Tarnawatka, Telatyn, Tomaszów Lubelski i Ulhówek. Powiat tomaszowski graniczy na południowym wschodzie z Ukrainą (obwód lwowski, rejon żółkiewski), na wschodzie z powiatem hrubieszowskim, na północy z powiatem zamojskim, na zachodzie z powiatem biłgorajskim (wszystkie powiaty należą do województwa lubelskiego), na południowym zachodzie zaś z powiatem lubaczowskim w województwie podkarpackim.

Wprawdzie dzisiaj nie ma już praktycznie śladu po wołoskich mieszkańcach dawniej zasiedlających ten zróżnicowany pod względem etniczno-językowym obszar, jednak świadectwem ich osadnictwa są nazwy miejscowe i osobowe. Wołoskie wpływy językowe, co prawda nie tak liczne jak ukraińskie, to jednak znajdujące swoje odbicie w niektórych toponimach i antroponimach, mają związek z kolonizacją wołoską, która sięgała od południowych po północne części omawianego terytorium. Niektóre nazwy mówią o tym wprost (*Ruda Wołoska*), inne swoją wołoskość mają ukrytą w jednym ze znaczeń wyrazu motywującego nazwę (*Kniazie*), jeszcze inne nawiązują do niej bezpośrednio swoją podstawą leksykalną, której etymologia wskazuje na romański rodowód (*Koszary*, *Grunie*). Mniej liczne są współczesne antroponimy o proveniencji wołoskiej. Należą do nich odetniczne nazwiska *Własiniowicz* (*Właszynowicz*) oraz *Wołoszyn*.

1. Włoch i Wołoch w języku polskim

Obydwa współczesne etnonimy mają związek z prasłowiańskim wyrazem **volxъ*. Najprawdopodobniej został on zapożyczony od praprzodków Niemców, którzy początkowo wszystkie plemiona celtyckie, następnie zaś romańskie, nazywali *Walh*. Formę niemiecką można przetłumaczyć jako ‘obcy przybysz, nieznanomy’⁴. W literaturze przedmiotu funkcjonuje nazwa *Volcae*. Etonim ten posłużył za określenie jednego z plemion celtyckich. Byli nimi Wolkowie lub Wolskowie, którzy dawniej zamieszkiwali dzisiejsze Włochy. Podkreślmy zatem, że to dawne ludy germańskie w taki sposób określały osoby posługujące się językiem celtyckim, później też językami romańskimi⁵. W literaturze onomastycznej są to egzoetnonimy, czyli nazwy nadane danej społeczności przez przedstawicieli innej grupy społecznej. Takim egzoetnonimem jest również nazwa *Niemiec*, która została nadana przez Słowian na określenie ludów niemych, tj. germańskich, mówiących niezrozumiałym językiem dla plemion Słowian.

4 A.K. Шапошников, *Волохи, волхвы и славянский этногенез*, w: *Студії з ономастики та етимології*, red. О.П. Карпенко, В.П. Шульгач, Київ 2013, s. 185–199.

5 A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 626.

We współczesnym języku polskim etnonimy: *Włosi* mają związek z mieszkańcami państwa położonego na Półwyspie Apenińskim, zaś *Wołosi* służą określeniu ludności pasterskiej na Bałkanach (m.in. na terenach dzisiejszej południowej Rumunii)⁶. O ile jednak w formie *Włoch* mamy realizację przestawki (metatezy) charakterystycznej dla języków zachodniosłowiańskich (por. inne wyrazy po przestawce typu *bloto*, *włosy*, *złoto*), o tyle w nazwie *Wołoch* występuje pełnogłos (grupa *TołoT*), który jest typowy dla języków wschodniosłowiańskich (por. *bołoto*, *wołosy*, *zołoto*). Nazwa *Wołoch* jest zatem w języku polskim pożyczką ruską. Ta różnica fonetyczna posłużyła we współczesnym języku polskim do odróżnienia dwóch etnonimów, tj. *Włochów* i *Wołochów*.

Notowana w źródłach historycznych forma etnonimu *Wałach* ma związek z rzeczownikiem *wałach*, ten zaś z czasownikiem *wałaszyć* ‘trzebić’ (kastrować samca konia). Według Aleksandra Brücknera nazwa ta ma związek z pastuchami wałaskimi, czyli wołoskimi, którzy trzebili konie i bydło. Zdaniem badacza formacje *wałach*, *wałaszyć*, jak wiele innych średniowiecznych nazw koni, zostały przejęte z niemieckiego *Wallach*, a to zapewne ma związek z ruską postacią etnonimu *Wołoch* z pełnogłosem. W języku czeskim *walach*, *walaszka* to ‘siekiera’. Podobne określenie występuje na Rusi⁷. W opinii Krzysztofa Nowaka społeczność tę określano lokalnym terminem *Voloch*, który wywodzi się z południowosłowiańskich oraz wschodniosłowiańskich form etnonimu odnoszącego się do ludności romańskojęzycznej (Wołochów). Termin ten utrwalił się w języku polskim jako *Wołoch*. W późniejszym okresie, najprawdopodobniej pod wpływem dialektu niemieckiego używanego na Spiszu (język kolonistów niemieckich osiedlonych tam od XIII wieku), doszło do fonetycznej i graficznej adaptacji tej nazwy w formie *Valach*, zbliżonej do czeskiej i słowackiej wersji tego etnonimu⁸.

Nieco odmienne propozycje dotyczące pochodzenia etnonimu *Wałach* oraz identycznie brzmiącego apelatywu przedstawili Mieczysław Karaś i Zdzisław Stieber. Według pierwszego z badaczy nazwa *Wałach* z grupą fonetyczną *-ała-* może być wyjaśniona wyłącznie jako rezultat fonologicznego przekształcenia dawnej grupy *-oło-*, co jest zasadne jedynie w kontekście systemu języka ukraińskiego. Na tej podstawie autor

6 Należy podkreślić, że Wołosi to ludność romańskojęzyczna zamieszkująca także pogranicze Grecji i Macedonii, Albanii oraz Istrii w Chorwacji. Etonimem tym określano również Mołdawian (dzisiaj północna Rumunia). Mieszkańcy Wołoszczyzny (obecnie południowej Rumunii) nie są zatem jedynymi Wołochami.

7 A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, s. 600.

8 Zob. K. Nowak, *Na wołoskich rubieżach. Pochodzenie i stosunki etniczne ludności wołoskiej/wałaskiej na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim (w świetle historiografii)*, „Wieki Stare i Nowe”, 17 (2022), nr 22, s. 4, <https://doi.org/10.31261/WSN.2022.22.14>.

formuluje hipotezę, iż termin *Wałach* jest wtórną postacią wyrazu *Wołoch*⁹. Według Z. Stiebera rzeczownik *wałach* znaczy dziś po słowacku tyle co *juhas*. Zarówno apellatyw, jak i pochodzący od niego nomen proprium powstały przez kontaminację (skrzyżowanie) ruskiej formy *Wołoch* ze słowacką *Wlach*. Oba etnonimy są genetycznie identyczne z polskim słowem *Włoch*. Wskutek sukcesywnego wynarodowienia się oraz asymilacji pasterzy rumuńskich z lokalną ludnością słowo *wałach* z nazwy narodu stało się też nazwą zajęcia¹⁰. W gwarach Śląska Cieszyńskiego, Żywiecczyny określa mieszkańca górskich okolic, ale i pasterza owiec na hali¹¹.

We współczesnym języku polskim apellatyw *wałach* oznacza wykastrowanego konia lub innego przedstawiciela koniowatych, który na skutek tego zabiegu przestał być ogierem. To najprawdopodobniej Wołosi wprowadzili do Polski kastrowanie tych zwierząt. Nazwy osobowe *Wałach*, *Wałaszyn*, *Właszyn*, *Wołoszyn* potwierdzają źródła staropolskiej antroponimii już od połowy XIV wieku. Wszystkie mają związek z ludnością pochodzenia romańskiego lub zromanizowaną na terenie Półwyspu Bałkańskiego, a także górską ludnością pochodzenia rumuńskiego w Karpatach i na Bałkanach¹².

2. Lubicz i Kniazie

Na mocy przywileju z 15 czerwca 1422 roku książę mazowiecki i bełski Siemowit IV nadał kniastwo (*ducatum*) we wsi Lubicz dwójce Wołochów – braciom Jakubowi i Miczkowi. Jak zauważa historyk osadnictwa Andrzej Janeczek, transakcja ta stanowiła w istocie formę sprzedaży i zamiany kniastwa na wieś, którą zainteresowani otrzymali wcześniej w formie nadania od władcy. Zdaniem innego badacza, Grzegorza Jawora, wymiana ta nie była jednak korzystna dla Wołochów. W dokumencie Siemowita IV historyk dopatruje się nawet samowoli księcia mazowieckiego, ponieważ na jego mocy Jakub i Miczek pozbawieni zostali prawa własności osady i zmuszeni do wypłacenia władcy bliżej nieokreślonej sumy, w zamian za co uzyskali dziedziczne, uprzywilejowane kniastwo¹³. Należy przypuszczać, że nowi osadnicy wołoscy, napo-

9 M. Karaś, *Ze studiów leksykologicznych i onomastycznych*, wybór i oprac. J. Reichan, M. Rak, Kraków 2017, s. 286.

10 Z. Stieber, *Problem językowej i etnicznej odrębności Podhala*, Łódź 1947, s. 7–8.

11 M. Karaś, *Ze studiów leksykograficznych i onomastycznych*, s. 285.

12 W. Taszycki (red.), *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 6: (*V–Ž*), Wrocław 1981–1983, s. 15; E. Supranowicz (oprac.), *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 4: *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, Kraków 1997, s. 17.

13 G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego*, s. 97–98.

tykając w Lubiczu ludność polską i ruską¹⁴, wzmocnili komponent osadniczy starszej osady, niepoświadczonej w dotychczas znanych źródłach historycznych¹⁵. Przypadek wsi o nazwie *Ruda*, na co zwraca uwagę A. Janeczek, zdaje się potwierdzać tę hipotezę¹⁶. Pewnym argumentem, że badany obszar wraz ze wsią Kniazie przed kolonizacją mazowiecką nie był typową pustką osadniczą są ostatnio przeprowadzone wykopaliska archeologiczne¹⁷. Niewątpliwie skutkiem przywileju Siemowita IV był podział miejscowości na *Lubycę Kniazie* (dziś wieś o nazwie *Kniazie*), *Lubycę Królewską* i (od czasów austriackich) na *Lubycę Kameralną*, zwaną też *Lubyczą Wsią*¹⁸. Wszystkie trzy osady aż do czasów uwłaszczenia posiadały odrębny status prawny.

Nazwa wsi *Kniazie* (dawniej *Lubycza Kniazie*, współcześnie w granicach administracyjnych gminy Lubycza Królewska) stanowi świadectwo historycznego przywileju lokacyjnego na miejscowość Lubicz oraz ustanowienia na jej terenie kniastwa¹⁹. Obecna jednoczłonowa forma nazwy, występująca w liczbie mnogiej, odwołuje się do instytucji kniazia – sołtysa wołoskiego – sprawującego niegdyś funkcje administracyjne na tym obszarze²⁰. Z uwagi na swoje etymologiczne i funkcjonalne uwarunkowania nazwa ta wpisuje się w poczet ojkonimów o charakterze zawodowym bądź stanowym.

Polski wyraz *kniaź* stanowi pożyczkę z języka ruskiego²¹. Dawniej określał księcia na Rusi i Litwie, wtórnie również osobę noszącą ten tytuł. Polskim odpowiednikiem tego apelatywu jest *ksiądz*, a także jego późniejszy ekwiwalent *książę*²². Jeszcze w XVI wieku rzeczownik *ksiądz* oznaczał nie tylko duchownego, ale też świeckiego władcę. Wyrazy *kniaź*, *ksiądz*, *książę* przyjęte w niejednolitej postaci fonetycznej i słowotwórczej przez różne języki słowiańskie mają etymologiczny związek z germańskim wyrazem *kuningaz* ‘król’, który został zapożyczony przez Prasłowian jako **kōnēgō* (por. staro-

14 K. Lubecki, *Z historii lubickiej*, Kraków 1918, s. 23.

15 M. Koper, *O etymologii ludowej i naukowej kilku nazw miejscowych powiatu tomaszowskiego*, „Facta Simonidis”, 1 (2008), s. 331.

16 A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo belskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Warszawa 1993, s. 147.

17 W ostatnich miesiącach na terenie wsi Kniazie prowadzone były wykopaliska archeologiczne w związku z budową drogi ekspresowej S17 Piaski-Hrebenne. W trakcie tych prac natrafiono na pozostałości budynków, datowanych na okres wczesnego średniowiecza, tj. X–XI wiek. Zidentyfikowano m.in. kilkanaście średniowiecznych zabudowań o różnej wielkości.

18 K. Rymut (red.), *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, t. 6: *L–Ma*, Kraków 2005, s. 226; W. Taszycki (red.), *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*, z. 120: *Powiat tomaszowski*, Warszawa 1970, s. 12 (dalej: UN).

19 K. Rymut (red.), *Nazwy miejscowe Polski*, t. 6, s. 226.

20 M. Koper, *Powiat tomaszowski*, s. 59.

21 F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 2, Kraków 1958–1965, s. 285.

22 A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, s. 277.

-cerkiewno-słowiański *кнѣзь* w znaczeniu 'ksiądz, władca')²³. W hierarchii społecznej ruski *kniaz* spadł najniżej we wsiach zakładanych na prawie wołoskim, gdzie oznaczał zwykłego sołtysa wsi²⁴. Takiej wykładni sprzeciwiali się sami lubycy kniaziowie, domagając się nieustannych przywilejów od kolejnych władców Polski. W konsekwencji skromne i niewielkie kniastwo rozrosło się do znacznych rozmiarów. Zamieszkiwane było przez wolnych chłopów, których w dokumentach archiwalnych nazywano również *libertynami*²⁵. Spotykana postać mianownikowa miana *Kniaże* reprezentuje jego wtórny wariant powstały przez skojarzenie z rodzimym wyrazem *książę*. Według Jana Łosia zaczęto go używać na Rusi, gdzie wśród kniaziów byli zarówno możni i bogaci, jak też uboga „gołota”. Według tegoż autora postać *kniaże* miała wyróżniać osoby możniejsze od szarego tłumu²⁶. Interpretacja ta pozostaje w sprzeczności z wykładnią księdza grekokatolickiego Wasyla Czerneckiego, autora broszurki o Lubyczy Kniазie. Według niego *kniaz* także oznaczał zwykłego sołtysa wsi²⁷.

Wystawiony w Bełzie przywilej zawierał nadanie kniastwa (*ducatum*) w Lubiczu dla dwójki Wołochów. Jak zauważa A. Janeczek, była to

[...] instytucja prawa wołoskiego wyrosła być może na podłożu starego ustroju rodowego, materialne uposażenie kniazia (naczelnika) we wsiach prawa wołoskiego, dzierżone dziedzicznie, obejmujące własne gospodarstwo ziemskie oraz uprawnienia gospodarcze, udział w dochodach właściciela wsi oraz karach sądowych wynikających z pełnienia funkcji sędziowskich wobec mieszkańców wsi; obciążone obowiązkiem służby wojskowej²⁸.

Zdaniem badacza *kniastwo* jest lepszym określeniem od pojawiającego się w literaturze terminu *kniazostwo*, który we współczesnych słownikach języka polskiego jest synonimem *księstwa*. Po pierwsze *kniastwo* jest zgodne z tradycją nazewnictwą i potwierdzone

23 A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, s. 277; W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 268–269.

24 S. Urbańczyk (red.), *Słownik staropolski*, t. 3, z. 4 (17), Wrocław–Warszawa–Kraków 1961, s. 305 (dalej: SSStp); W tradycji wołoskiej i mołdawskiej *cniaz* jest bardzo wczesną pożyczką słowiańską z okresu epoki bilingwizmu słowiańsko-rumuńskiego. Oznaczał on 'przywódcę wsi, sędziego i człowieka wolnego', co jest znaczącą zmianą semantyczną w stosunku do słowiańskiego znaczenia apellatywu *kniaz*. Zob. *Dicționarul etimologic al limbii române* na stronie <https://delr.lingv.ro/?searchTerm=cniaz&includeVariants=true> [dostęp: 10.07.2025].

25 G. Jawor, *Elity prawa wołoskiego na Rusi Czerwonej. Przemiany i trwanie (na przykładzie wsi Lubycza w województwie bełskim od XV do połowy XIX wieku)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, 3 (2001), nr 7, s. 232.

26 J. Łoś, *Książdz i jego krewniacy*, „Język Polski”, 6 (1921), z. 5, s. 149–150.

27 В. Чернецький, *Звѣстки о Любичи Княжоу в окръзъ равськом*, Львов 1897.

28 A. Janeczek, *Początki i rozwój kolonizacji wołoskiej na Rostoczu: Lubycza i jej okolice w XV–XVI w.*, w: *Ziemia Lubycza. Geografia, historia, język, kultura*, red. M. Koper, Lublin–Lubycza Królewska 2017, s. 41.

co najmniej od XV wieku, po drugie formę tę przyjmują jako kanoniczną autorzy *Słownika polszczyzny XVI wieku*, po trzecie wreszcie przemawia za nią autorytet przekazów źródłowych – również dla *kniastwa* lubyckiego²⁹. Autorzy *Słownika staropolskiego* na podstawie zebranej dokumentacji źródłowej mianem *kniastwa* określają urząd sołtysa we wsi na prawie wołoskim³⁰. Właściwsze dla stosunków lubyckich pojęcie *kniastwa*, zwanego też wójtostwem lub sołtysostwem, potwierdza status społeczny samych kniaziów, których wyjątkowa pozycja w społeczności wiejskiej nie upoważnia do traktowania ich zgodnie ze stanem szlacheckim (*nobiles*)³¹. Przemawiają za tym określenia łacińskie nadawane lubyckim kniazom w dokumentach źródłowych, np. *honestus* ‘drobny mieszczanin, przy tym trudniący się uprawą roli’ czy też *dux villanus* ‘przywódcą wiejski, czyli sołtys’³². W żadnym więc razie lubyckiego organizmu nie należy określać mianem księstwa, jak to uczynił autor broszurki o Lubyczy – Kazimierz Lubecki³³. Poza tym, na co zwraca uwagę A. Janeczek, lubyccy kniaziowie nie posiadali tytułu szlacheckiego, chociaż najprawdopodobniej marzyli o herbie Sas, który był „etnicznym” klejnotem szlachty wołoskiej³⁴.

3. Tarnawatka i Kniazie

W źródłach historycznych z pierwszego dziesięciolecia XVI wieku pojawiają się wzmianki o kolejnych wsiach zakładanych na prawie wołoskim (*villae Valachicae*), położonych po północno-wschodniej stronie roztoczańskiego działu wodnego, na przestronnych obszarach należących do starostwa bełskiego. Zdaniem A. Janeczka Lubycza mogła być jedną z pierwszych wsi, w której zastosowano model tego prawa,

29 Janeczek, *Początki i rozwój kolonizacji wołoskiej na Rostoczu*, s. 41.

30 SStp, t. 3, z. 4 (17), s. 305.

31 Są to uwagi prof. dra hab. Henryka Gmiterka skierowane do mgra Zdzisława Pizuna, który w jednym z artykułów poświęca wiele uwagi usytuowaniu prawnemu lubyckich kniaziów. Zob. H. Gmiterek, [rec.] *Od Zamościa po Lwów. Szkice historyczne i literackie*, red. Z. Pizun, A. Siemieńska, R. Gawryś, Horyniec-Zdrój–Narol–Lubaczów–Tomaszów Lubelski 2020, ss. 192; *Z Rostocza na Grzędę Sokalską. Szkice historyczne i literackie*, red. Z. Pizun, A. Siemieńska, R. Gawryś, Horyniec-Zdrój–Narol–Lubaczów–Tomaszów Lubelski 2021, ss. 448; *Od Narola po Bełż. Szkice historyczne i literackie*, red. Z. Pizun, A. Siemieńska, R. Gawryś, Horyniec-Zdrój–Lubaczów–Lubycza Królewska–Narol–Tomaszów Lubelski 2022, ss. 512, „Rocznik Lubycki”, 1 (2022), s. 196.

32 H. Gmiterek, [rec.] *Z Rostocza na Grzędę Sokalską*, s. 196.

33 K. Lubecki, *Z historii lubickiej*, s. 19.

34 A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego*, s. 146.

później wprowadzany także w innych miejscowościach województwa bełskiego. Ponadto autor ten wskazuje Lubycę jako pewien wzorzec osady wołoskiej³⁵.

W 1507 roku w jednym z rejestrów została odnotowana Wola Tarnawacka. Miejscowość ta funkcjonowała też pod nazwą *Wolica*, współcześnie zaś nosi nazwę *Tarnawatka*. Autorzy rejestru z 1508 roku traktują ją jako wieś wołoską, zaś późniejsze źródła poświadczają istnienie w niej kniastwa³⁶. Pamiątką po nim jest zapewne funkcjonująca do dziś jedna z części wsi Tarnawatki, tj. jej przysiółek o nazwie *Kniazie*³⁷. Podobnie jak w przypadku Lubyczy nawiązuje ona do utworzonego na tym obszarze kniastwa będącego we władaniu kniaziów, czyli sołtysów wołoskich.

4. Łosiniec i Kniazie

W okresie staropolskim Łosiniec administracyjnie należał do województwa bełskiego. Najprawdopodobniej miejscowość powstała w pierwszej połowie XVI wieku. Przed rokiem 1558 wieś Łosiniec znajdowała się w posiadaniu Piotra Marcinkowskiego, a następnie Macieja Marcinkowskiego, który w 1578 roku dokonał jej ponownej lokacji, najprawdopodobniej na prawie wołoskim³⁸. Rok później nabył ją Jan Zamoyski, by w 1589 roku włączyć osadę do Ordynacji Zamojskiej³⁹. W tym czasie notowano we wsi mały staw, młyn, którego młynarzem był osadźca zwany *kniaziem*⁴⁰. W drugiej połowie XVIII wieku kniaziowie łosinieccy byli poddanymi ordynatów zamojskich, choć osobście wolnymi, niezobowiązanymi, jak inne kategorie włościan, do renty odrobkowej. Pamiątką po dawnym kniastwie łosinieckim jest nazwa części wsi Łosiniec – *Kniazie*, która w lokalnej gwarze oznacza również samą miejscowość⁴¹.

35 A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego*, s. 146–147.

36 A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego*, s. 149.

37 UN, s. 22.

38 J. Niedźwiedz, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003, s. 280; M. Koper, *Powiat tomaszowski*, s. 68; J.A. Frykowski, *Dzieje parafii unickiej pw. św. Michała w Łosińcu do 1875 roku*, „Historia i Świat”, 2015, nr 4, s. 237.

39 J.A. Frykowski, *Dzieje parafii unickiej*, s. 237.

40 J.A. Frykowski, *Dzieje parafii unickiej*, s. 237.

41 Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 października 2019 r. w sprawie wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części: Dz. U. z 2019 r., poz. 2360, <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2015/1636/1>; UN, s. 20; K. Rymut (red.), *Nazwy miejscowe Polski*, t. 6, s. 369.

5. Ruda Wołoska

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości Ruda pochodzi z 1425 roku, kiedy to w związku z erekcją cerkwi parafialnej w Chodywańcach miejscowość ta została odnotowana w źródłach historycznych⁴². We wsi występowała ruda żelaza, stąd nazwa osady⁴³. Nazwa zestawiona w pierwszym członie mogła się również odnosić do prymitywnego zakładu hutniczego, w którym wytapiano i obrabiano żelazo, zwykle połączonego z odkrywkową kopalnią. Nie można także wykluczyć związku nazwy z apelatywem *ruda* w znaczeniu ‘torf miałki, przesiąknięty wodą; błoto niewysychające, bagnisko’ bądź określającym ‘rudę żelazną, ale też ziemię, bagno lub wodę o kolorze rudym’⁴⁴. Drugi człon omawianego ojkonimu odzwierciedla wołoski charakter osady oraz nawiązuje do etnonimu *Wołoch* – terminu o ruskiej proveniencji fonetycznej, używanego na określenie ludności pasterskiej pochodzenia rumuńskiego, tradycyjnie związanej z obszarem Karpat⁴⁵. Formę tę należy interpretować jako dzierżawczą przydawkę odetniczną, pochodzącą od ukraińskiego przymiotnika **wołos’kyj*, który wywodzi się od etnonimu *Wołoch*, pierwotnie oznaczającego ‘mieszkańca Wołoszy’, a następnie ‘Rumuna’⁴⁶. Zarówno przymiotnik *wołoski*, jak i rzeczownik *Wołoch* są zapożyczeniami z języka ruskiego, które zastąpiły oczekiwaną formę rodzimą *Włoch*, zgodną z ogólnym rozwojem fonetycznym języka polskiego⁴⁷. Przymiotnik *wołoski* wskazuje więc na to, że wieś mogła być lokowana na prawie wołoskim, tj. panował w niej system prawny regulujący ustrój wsi czynszowej, właściwy zakładanym osadom, które miały charakter pastersko-hodowlany⁴⁸.

6. Grunie i Koszary

Dziedzictwo językowe pochodzenia wołoskiego na obszarze badanego powiatu obejmuje nie tylko nazwy miejscowe, lecz również nazewnictwo obiektów niezamiesz-

42 J. Niedźwiedź, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, s. 431; M. Koper, *Powiat tomaszowski*, s. 98.

43 J. Niedźwiedź, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, s. 431.

44 M. Koper, *Powiat tomaszowski*, s. 98.

45 K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak (red.), *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, t. 12: *Ra–Rż*, Kraków 2015, s. 21; M. Koper, *Powiat tomaszowski*; UN, s. 26.

46 *Словник української мови*. Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко, т. 1, Київ 1907, s. 252.

47 A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, s. 630; M. Koper, *Powiat tomaszowski*, s. 98.

48 SSrp, t. 10, z. 4 (64), s. 298.

kałych. Do tej drugiej kategorii zaliczają się dwa anojkonimy, których etymologia wskazuje na związki z wołoską tradycją pasterską. Ich obecność w lokalnym krajobrazie językowym stanowi istotny ślad dawnych procesów migracyjnych i kulturowych, jakie miały miejsce na tym terenie. Pierwszym z anojkonimów jest nazwa *Grunie*, która oznacza łąkę koło Rudy Żelaznej w gminie Tomaszów Lubelski⁴⁹.

Nazwa terenowa *Grunie* jest mianem fizjograficznym motywowanym wyglądem i właściwościami terenu⁵⁰. Jej podstawą jest spotykany w gwarach lubelskich apelatyw *gruń*, definiowany jako ‘wzgórek, polana’⁵¹, który najprawdopodobniej pojawił się na obszarze lubelskim za sprawą przybyszów wołoskich. Poświadczony także w gwarach karpackich rzeczownik *gruń* // *brun*, odnoszący się do ‘góry, wzniesienia, szczytu, wierzchołka góry, zalesionej góry, pola górskiego, wysokiej polany’, jest według Jarosława Rudnickiego zapożyczeniem z języka rumuńskiego (*gruiu* ‘pagórek’)⁵². Nazwa ta może być zatem dziedzictwem językowym dawnych Wołochów.

Drugim anojkonimem, który może mieć związek z wołoską spuścizną językową, jest nazwa *Koszary*. Współcześnie mianem tym lokalna wspólnota komunikatywna określa część lasu w gminie Bełzec oraz pole w gminie Krynice⁵³.

Koszary to nazwa kulturowa w liczbie mnogiej, pochodząca od apelatywu *koszar(a)*, który pierwotnie oznaczał ‘miejsce wśród lasu, gdzie na noc zapędza się inwentarz żywy’. Podobne znaczenie przypisywane jest ukraińskiemu odpowiednikowi *kośara*, definiowanemu jako ‘zagroda na owce, owczarnia’. Polski apelatyw *koszara* jest zapożyczeniem z języka ukraińskiego, to zaś ma zapewne związek z arumuńskim rzeczownikiem *cășărie, cășare* ‘zagroda dla owiec owczarnia’⁵⁴, ten zaś z *casearia* (postać w tzw. łacinie naddunajskiej) od nazwy ‘sera’⁵⁵. W gwarach Lubelszczyzny rzeczowniki typu *kosiara, kosara, kaszara, kuszera* oznaczają ‘zagrody na owce’⁵⁶. Nie sposób wykluczyć, że obecne na terenie powiatu tomaszowskiego nazwy terenowe *Koszary* stanowią pozostałość po dawnym modelu gospodarki pasterskiej, charakterystycznym dla społeczności osadniczych przybyłych w ramach kolonizacji prowadzonej na prawie wołoskim. Nazewnictwo tego typu może być świadectwem utrwalonej w krajobrazie

49 M. Łesiów, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin 1972, s. 57.

50 Z. Gołąb, *Karpacki gruń*, „Onomastica”, 5 (1959), s. 293–309.

51 M. Łesiów, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, s. 11.

52 J. Rudnicki, *Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny*, Lwów 1939, s. 20, 22.

53 Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/780,panstwowy-rejestr-nazw-geograficznych-prng> [dostęp: 28.02.2023].

54 S. Hrabec, *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich w XVI i XVII wieku*, Toruń 1949, s. 90; S. Hrabec, *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*, Kraków 1950, s. 157.

55 A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, s. 200.

56 M. Łesiów, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, s. 21.

kulturowym funkcji przestrzeni związanej z sezonowym wypasem zwierząt, a zarazem pośrednim śladem procesów migracyjnych oraz specyficznych form organizacji społeczno-gospodarczej, jakie towarzyszyły wołoskiemu prawu osadniczemu w tej części Europy Środkowo-Wschodniej.

7. Wołoszyn i Własiniowicz

Jak już wcześniej zauważono, nazwa osobowa *Wołoszyn* poświadczona jest w antroponimii staropolskiej XIV–XV wieku. Notowana jest również w źródłach historycznych Podlasia pod koniec XVII wieku (zob. *laborioso Stanislaw Wołoszyn* 1693)⁵⁷. Figuruje też w dokumentach związanych z kniaziami lubyckimi⁵⁸. Obecnie nazwisko *Wołoszyn* ma ponad 6 tysięcy użytkowników, których najwięcej jest w województwie podkarpackim (1586) oraz lubelskim (1046)⁵⁹. Antroponim ten ma wyraźną geografę południowo-wschodnią. Nazwisko *Wołoszyn* pochodzi od etnonimu *Wołoszyn*, ten zaś od *Wołoch*. Jest to więc nazwa osobowa, wskazująca pierwotnie na wołoskiego przybysza, który pojawił się na terenie południowo-wschodniej Polski w związku z kolonizacją na prawie wołoskim. Ze względu na jej pierwotne etniczne znaczenie oraz strukturę z wykładnikiem formalnym *-yn* można do niej porównać inne formacje antroponimiczne typu *Tatarzyn*, *Turczyn*, *Węgrzyn* itp.

Nieco inną strukturę fonetyczną i morfologiczną ma nazwisko *Własiniowicz*, dawniej zapisywane w dokumentach również jako *Właszynowicz*. Współcześnie mianem *Własiniowicz* posługuje się jedynie 43 użytkowników, z czego aż 32 osoby w powiecie tomaszowskim⁶⁰. Jeszcze rzadsza jest forma *Właszynowicz*, której używa 26 osób, w tym aż 24 użytkowników w województwie warmińsko-mazurskim⁶¹. Nie można wykluczyć, iż taka geografia językowa ma związek z wysiedleniami ludności ukraińskiej w ramach akcji „Wisła” w 1947 roku. Nazwisko *Właszynowicz* figuruje bowiem jeszcze w przedwojennych aktach urodzeń parafii Rawa Ruska, do której należała m.in. Luby-

57 P. Złotkowski, *Antroponimia historyczna mieszczań i chłopów Brańska i okolic w ujęciu statycznym i dynamicznym*, Lublin 2017, s. 412.

58 M. Kojder, *O nazwiskach kniaziów lubyckich*, w: *Ziemia Lubycka. Geografia, historia, język, kultura*, red. M. Koper, Lublin–Lubycza Królewska 2017, s. 210.

59 *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*, <https://nazwiska.ijp.pan.pl/haslo/show/id/725> [dostęp: 28.02.2023].

60 *Nazwiska w Polsce*, <http://nlp.actaforte.pl:8080/Nomina/Ndistr?nazwisko=W%C5%82asinowicz> [dostęp: 28.02.2023].

61 *Nazwiska w Polsce*, <http://nlp.actaforte.pl:8080/Nomina/Ndistr?nazwisko=W%C5%82aszynowicz> [dostęp: 28.02.2023].

cza Królewska⁶². Zarówno w podstawie antroponimu *Własinowicz*, jak i w jego wcześniejszym wariantie fonetycznym *Właszynowicz* można doszukać się etnonimu *Włach*, tj. południowosłowiańskiej i słowackiej realizacji miana *Wołoch*. Pierwotna forma *Właszynowicz* jest nazwiskiem patronimicznym (odojcowskim), derywowanym za pomocą formantu *-owicz* od nazwy osobowej *Właszyn*. Występowanie tego antroponimu również potwierdzają przedwojenne źródła metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Rawie Ruskiej. Zmiana *-szy* w *-siw* antroponimie *Właszynowicz* > *Własinowicz* analogicznie do etnonimu *Włoszy* > *Włosi*. Zmiękczenie spółgłoski *sz*, występującej w temacie słowotwórczym, obserwujemy również w ojkonimii powiatu tomaszowskiego (por. pierwotne uroczysko i dzisiejszą nazwę miejscowości *Susiec* < **Suszec*, od *suchy*, na oznaczenie miejsca suchego, piaszczystego, nieurodzajnego)⁶³. Zmiany te można tłumaczyć interferencją artykulacyjną między głoskami fonetycznie zbliżonymi, niedostatecznie różnicowanymi w systemie fonologicznym użytkowników języka (por. proces odwrotny, tj. przekształcenie spółgłoski ciszącej *ż* w szumiącą *ź* w ojkonimie *Bełziec* > *Bełżec*)⁶⁴.

Podsumowanie

Wołoskie dziedzictwo językowe będące konsekwencją migracji i akcji kolonizacyjnych na terenie Roztocza w nazwach geograficznych i osobowych powiatu tomaszowskiego nie jest reprezentowane zbyt licznie. Pośrednio może to wskazywać na fakt, iż wołoski superstrat językowy w nominach propriach został zdominowany przez rdzenną tkankę polską i ruską. Z drugiej strony należy przyjąć, iż była to kolonizacja na prawie wołoskim, nie zaś *sensu stricto* kolonizacja wołoska z masowo napływającym nowym żywiołem etnicznym romańskiego pochodzenia, który mógłby ze względu na swoją liczbę zdominować ludność autochtoniczną. Badania dotyczące współczesnego powiatu tomaszowskiego pozostają w zgodzie z całym historycznym województwem bełskim, w którym wołoska tkanka językowa prezentuje się marginalnie na tle języka polskiego i ruskiego. Jak zauważa A. Janeczek, przedstawienie ludności romańskiego pochodzenia na mapie omawianego obszaru w znacznym stopniu zaniża rzeczywisty

62 Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Lubyczy Królewskiej, Księga urodzeń parafii rzymskokatolickiej Rawa Ruska.

63 Niewykluczone jest też pochodzenie ojkonimu od apelatywu *susiec* 'suchy teren, łąd; suche, obumarłe drzewa lub gałęzie zbierane w lesie na opał'; SStp, t. 8, z. 7 (54), s. 507. Motywacja fizjograficzna ma swoje uzasadnienie, gdyż miejscowość położona jest na terenie piaszczystym.

64 Koper, *Powiat tomaszowski*, s. 100. Z uwagi na pierwotną formę antroponimu *Właszynowicz* > *Własinowicz* mniej prawdopodobna wydaje się jego geneza w związku z imieniem wschodniosłowiańskim *Włas*.

potencjał demograficzny tego ugrupowania, co prowadzi do jego nieproporcjonalnej reprezentacji⁶⁵. Zasadne wydaje się przyjęcie stanowiska ugruntowanego w literaturze przedmiotu, zgodnie z którym w początkowym etapie kolonizacji prowadzonej na prawie wołoskim przeważał element bałkański, uzupełniany przez komponent ludności ruskiej, już jednak w XV wieku zauważalna stała się dominacja elementu ruskiego, natomiast w XVI wieku nastąpiła pełna rutenizacja ludności wołoskiej osiadłej w rejonie Bieszczadów i Beskidu Niskiego. Równocześnie Wołosi, którzy kontynuowali migrację w kierunku zachodnim, ulegali procesom polonizacji oraz słowacyzacji⁶⁶. Posuwająca się wzdłuż Karpat fala osadników wołoskich, również na terenie Roztocza, sukcesywnie nabierała po drodze cech języka ludności autochtonicznej. Stąd też jej marginalny udział w historycznej i współczesnej ojkonimii, anojkonimii oraz antroponimii powiatu tomaszowskiego.

References/Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Lubyczy Królewskiej, Księga urodzeń parafii rzymskokatolickiej Rawa Ruska.

AKTY PRAWNE

Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 października 2019 r. w sprawie wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części: Dz. U. z 2019 r., poz. 2360, <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2015/1636/1>.

OPRACOWANIA

Barwiński M., *Współczesna tożsamość etniczna i kulturowa Łemków na obszarze Łemkowszczyzny – uwarunkowania i konsekwencje*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, 2 (1999), s. 53–69.

Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.

Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.

Dobrowolski K., *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, w: *Pamiętnik V powszechnego zjazdu historyków polskich w Warszawie*, t. 1, Lwów 1930, s. 135–152.

Frykowski J.A., *Dzieje parafii unickiej pw. św. Michała w Łosińcu do 1875 roku*, „Historia i Świat”, 2015, nr 4, s. 237–266.

Gmiterek H., [rec.] *Od Zamościa po Lwów. Szkice historyczne i literackie*, red. Z. Pizun, A. Siemieńska, R. Gawryś, Horyniec-Zdrój–Narol–Lubaczów–Tomaszów Lubelski 2020, ss. 192;

65 A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego*, s. 203.

66 M. Barwiński, *Współczesna tożsamość etniczna i kulturowa Łemków na obszarze Łemkowszczyzny – uwarunkowania i konsekwencje*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, 2 (1999), s. 54.

- Z Rostocza na Grzędę Sokalską. *Szkice historyczne i literackie*, red. Z. Pizun, A. Siemieńska, R. Gawryś, Horyniec-Zdrój–Narol–Lubaczów–Tomaszów Lubelski 2021, ss. 448; *Od Narola po Bełz. Szkice historyczne i literackie*, red. Z. Pizun, A. Siemieńska, R. Gawryś, Horyniec-Zdrój–Lubaczów–Lubycza Królewska–Narol–Tomaszów Lubelski 2022, ss. 512, „Rocznik Lubyczyński”, 1 (2022), s. 193–200.
- Gołąb Z., *Karpacki grun*, „Onomastica”, 5 (1959), s. 293–309.
- Hrabec S., *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich w XVI i XVII wieku*, Toruń 1949.
- Hrabec S., *Karpackie nazwy geograficzne*, w: *I Międzynarodowa Slawistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga referatów*, red. W. Taszycki, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961, s. 87–98.
- Hrabec S., *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*, Kraków 1950.
- Janeczek A., *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Warszawa 1993.
- Janeczek A., *Początki i rozwój kolonizacji włoskiej na Rostoczu: Lubycza i jej okolice w XV–XVI w.*, w: *Ziemia Lubycza. Geografia, historia, język, kultura*, red. M. Koper, Lublin–Lubycza Królewska 2017, s. 33–60.
- Jawor G., *Elity prawa włoskiego na Rusi Czerwonej. Przemiany i trwanie (na przykładzie wsi Lubycza w województwie bełskim od XV do połowy XIX wieku)*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, 3 (2001), nr 7, s. 227–241.
- Jawor G., *Osady prawa włoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, wyd. 2, Lublin 2004.
- Karaś M., *Ze studiów leksykologicznych i onomastycznych*, wybór i oprac. J. Reichan, M. Rak, Kraków 2017.
- Kojder M., *O nazwiskach kniaziów lubyczych*, w: *Ziemia Lubycza. Geografia, historia, język, kultura*, red. M. Koper, Lublin–Lubycza Królewska 2017, s. 195–212.
- Koper M., *O etymologii ludowej i naukowej kilku nazw miejscowych powiatu tomaszowskiego*, „Facta Simonidis”, 1 (2008), s. 327–339.
- Koper M., *Powiat tomaszowski w pejzażu toponimicznym pogranicza polsko-ukraińskiego*, Lublin 2021.
- Lubecki K., *Z historii lubickiej*, Kraków 1918.
- Łesiów M., *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin 1972.
- Łoś J., *Książdz i jego krewniacy*, „Język Polski”, 6 (1921), z. 5, s. 146–153.
- Łukasik S., *Obustronne stosunki językowe rumuńsko-polskie w słownictwie, toponomastyce i onomastyce*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności”, 40 (1935), nr 9, s. 264–272.
- Makarski W., *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999.
- Makarski W., *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin 1986.
- Małec M. i in. (oprac.), *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 7: *Suplement*, Wrocław 1984–1987.
- Niedzwiedz J., *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003.
- Nitsch K., *Spisz i Magura*, „Język Polski”, 5 (1920), z. 4, s. 117–118.
- Nowak K., *Na włoskich rubieżach Pochodzenie i stosunki etniczne ludności włoskiej/wałaskiej na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim (w świetle historiografii)*, „Wieki Stare i Nowe”, 17 (2022), nr 22, s. 1–28, <https://doi.org/10.31261/WSN.2022.22.14>.
- Pawłowski E., *Nazwy miejscowości Sądectczyzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.
- Reychman J., *Z badań nad nazwami pochodzenia włoskiego na terenie Karpat*, „Wierchy”, 33 (1964), s. 204–205.

- Rozwadowski J., *O nazwach geograficznych Podhala*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego”, 34 (1914), s. 1–7.
- Rudnicki J., *Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny*, Lwów 1939.
- Rymut K. (red.), *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, t. 6: *L–Ma*, Kraków 2005.
- Rymut K., Czopek-Kopciuch B., Bijak U. (red.), *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, t. 12: *Ra–Rż*, Kraków 2015.
- Sławski F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 2, Kraków 1958–1965.
- Stieber Z., *Problem językowej i etnicznej odrębności Podhala*, Łódź 1947.
- Stieber Z., *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, cz. 1–2, Łódź 1948.
- Supranowicz E. (oprac.), *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 4: *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, Kraków 1997.
- Taszycki W. (red.), *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 1–6, Wrocław 1965–1983.
- Taszycki W. (red.), *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*, z. 120: *Powiat tomaszowski*, Warszawa 1970.
- Urbańczyk S. (red.), *Słownik staropolski*, t. 1–11, Warszawa 1953–2002.
- Walczak B., *Nazwy geograficzne pochodzenia łacińskiego i romańskiego na obszarze Polski*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica”, 27 (1993), s. 325–333, <https://doi.org/10.18778/0208-6077.27.41>.
- Złotkowski P., *Antroponimia historyczna mieszczan i chłopów Brańska i okolic w ujęciu statycznym i dynamicznym*, Lublin 2017.
- Словник української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко, т. 1, Київ 1907 (*Słownar' ukrajinskoji mowy. Upor'adkuwaw z dodatkom własnoho materiału B. Hrinčenko*, t. 1, Kyjiw 1907).
- Чернецький В., *Звітстки о Любичи Княжои в окрузъ равськом*, Лвов 1897 (W. Czerneckij, *Zwěstky o Lubyczy Kniażoj w okrudżę rawskom*, Lwow 1897).
- Шапошников А.К., *Волохи, волхвы и славянский этногенез*, w: *Студії з ономастики та етимології*, red. О.П. Карпенко, В.П. Шульгач, Київ 2013, s. 185–189 (A.K. Šapošnikov, *Voločy, Volchvy i slav'anskij etnogenez*, w: *Studiji z onomastyky ta etymolohiji*, red. O.P. Karpenko, W.P. Šul'gač, Kyjiw 2013, s. 185–199).

NETOGRAFIA

- Dicționarul etimologic al limbii române*, <https://delr.lingv.ro/?searchTerm=cneaz&includeVariants=true> [dostęp: 27.06.2025].
- Internetowy słownik nazwisk w Polsce (ISNP)*, <https://nazwiska.ijp.pan.pl/> [dostęp: 28.02.2023].
- Nazwiska w Polsce*, <http://nlp.actaforthe.pl:8080/Nomina/Ndistr> [dostęp: 28.02.2023].
- Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych (PRNG)*, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/780,panstwo-wy-rejestr-nazw-geograficznych-prng> [dostęp: 27.02.2023].